

बैदेशिक रोजगारले थारु जातिमा पारेको सामाजिक आर्थिक प्रभाव
(सिरहा जिल्ला नरहा गा.पा.को थारु समुदायको एक अध्ययन)

शोधार्थी

मनोज लाल कर्ण

रोल.नं: ४३५०००७/२०७२

रजिष्ट्रेशन नं: २२०४६-९३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोश्रो बर्षको
समाजशास्त्र विषयको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

समाजशास्त्र विभाग

श्री रामप्रताप रामप्रसाद तामाङ जनता बहुमुखी क्याम्पस

गोलबजार, सिरहा

२०७५

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, रामप्रताप रामप्रसाद तामाङ्ग जनता बहुमुखी क्याम्पस गोलबजार सिरहा, मानविकी सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र विभागद्वारा स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको समाजशास्त्र विषयको दशौं पत्रको प्रयोजनको लागि मनोज लाल कर्णले मेरो निर्देशन र प्रत्यक्ष सुपरीवेक्षणमा सिरहा जिल्ला नरहा गाउँपालिका वडा नं. ४ का “वैदेशिक रोजगारले थारु जातिमा पारेको सामाजिक आर्थिक प्रभाव ,सिरहा जिल्ला नरहा गा.पा.को थारु

समुदायको एक अध्ययन एक समाजशास्त्रीय अध्ययन शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार गरिएको हो । यो शोधपत्र सम्बन्धि वहाँको कार्यप्रति म सन्तुष्ट रहेको छु । प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि यस क्याम्पसको शोध मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

.....

ईश्वर स्याङ्वा

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र विभाग

मिति :- १५ फरवरी २०१९

मुल्याङ्कन समितिको स्वीकृति

यस क्याम्पसकृ मानविकी तथा समाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत अध्ययनरत छात्र मनोज लाल कर्ण द्वारा लिखित “वैदेशिक रोजगारले थारु जातीमा पारेको सामाजिक आर्थिक प्रभाव (सिरहा जिल्ला, नरहा गा.पा. को थारु समुदायको एक अध्ययन)” शीर्षकको शोधपत्र समाजिक शास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मुल्याङ्कन समिति

नाम :	पद :	हस्ताक्षर
१) श्री किशोर कुमार साह	क्याम्पस प्रमुख
२) श्री ईश्वर स्याङ्वा	शोध निर्देशक
३) डा. सुशिल कुमार यादव	बाह्य परिक्षक
रा.रा.ब.क्याम्पस जनकपुर		

मिति : २०७५।१२।.....

प्रतिबद्धता पत्र

प्रस्तुत विषयमा सिरहा जिल्ला नरहा गाउँपालिका वडा नं. १ का “बैदेशिक रोजगार र यसको सामाजिक आर्थिक प्रभाव अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्र मैले सम्बन्धित पक्षमा तयार पारेको हुँ । यसमा भएको तथ्य सबै प्रमाणित हुन् । यसमा उल्लेखित तथ्यहरु बहि कतै अन्य शैक्षिक उपाधिका लागि पेश गरिएको छैन ।

.....

मनोज लाल कर्ण

कृतज्ञता ज्ञापन

“वैदेशिक रोजगार र यसको सामाजिक आर्थिक प्रभाव सिरहा जिल्ला नरहा गा.पा.को थारु समुदायको एक अध्ययन ”शोधपत्र समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न निमित्त तयार गरिएको हो । मानिस समाजिक प्राणी भएको कारणले मानिसको आवश्यकताहरु धेरै छन । देशको बदलिदो अवस्था तथा अन्तराष्ट्रिय प्रभावको कारणले मानिसको दिनमै सपनाहरु टुट्ने क्रममा विदेश भौतारि रहेको छन् । यो संसारमा कुनै पनि त्यस्तो कुरा छैन जो एउटै मानिसले पूरा गर्न सकोस । संसारमा जे जस्तो काम कुरा हुने गर्दछन ती सबैमा अन्य मानिसको सहयोगको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ मेरो यो शोधकार्य पनि त्यसबाट अक्षुण्ण रहन सकेन । यो शोधकार्य पूरा गर्नको लागि धेरै व्यक्तिको सहयोग लिएको छु । यस शोधपत्र तयार गर्दा मैले अरुप्रति पुऱ्याएका असजिलो परिस्थिति भए त्यसको क्षमा याचना गर्न चाहान्छु । वैदेशिक रोजगारले मानिसको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाको बारेमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने मेरो उत्सुकतालाई हौसला तथा प्रोत्साहन दिई आवश्यक , सर-सल्लाह तथा सुभाब दिनु हुने गुरुजन तथा शुभ चिन्तक मित्रहरुप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

यो शोधपत्र तयार पार्ने सिलसिलामा व्यस्तताको बावजुद पनि शोध अनुसन्धानको लागि आफ्नो अमूल्य , समय , सल्लाह र सुभाब दिई प्रेरण साथ सुपरिवेक्षण गरी बारम्बार सल्लाह , सुभाब ,सहयोग गर्नु हुने क्याम्पस प्रमुख किशोर कुमार साह र ईश्वर स्याङ्वा प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

यसैगरी शोध प्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधकार्यमा अग्रसर हुने अवसर दिनु भएकोमा विभागीय प्रमुख ईश्वर स्याङ्वा प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै यस शोध पत्रमा सहभागी हुने उतरदाता , शिक्षक , शिक्षिका , बुद्धिजिवि सम्पुर्ण गाउँबासीहरु प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञापन गर्नु आफ्नो कर्तव्य ठानेकोछु ।

यसैगरी उच्च शिक्षा प्रप्तिको लागि सुअवसर प्रदान गरी सधै अध्ययनको प्रेरणा र प्रोत्साहन दिदै यहाँ सम्म ल्याइ पुऱ्याउनु हुने ममतामयी आमा, बाबा र पविवारका अन्य सदस्यहरुप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । आवश्यक शोधपत्र पुस्तक, पत्रपत्रिकाहरु उपलब्ध गराई अध्ययन र समाग्री सडकलनमा सुविधा मिलाई दिने पुस्तकालयका सम्पुर्ण परिवार प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । अध्ययनको सिलसिलामा अध्ययनमा क्षेत्रमा गई सहयोग गर्नुहुने प्रमोद यादव र साथी विनोद साह प्रति ऋणि रहेको छु ।

मनोज लाल कर्ण

शोधसार

प्रस्तुत शोधसारको उदेश्य सिरहा जिल्ला, नरहा गाउपालिका वडा नं. १ का थारु जातिको सामाजिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक अवस्थाको स्थिति पत्ता लगाउनु र थारु जातिको सामाजिक साँस्कृतिक पक्षको ब्याख्या गर्नु साथै उनीहरुको सामाजिक,साँस्कृतिक तथा आर्थिक स्थिति पुरुषको तुलनामा पछि, पर्नुको के कति कारणहरु छन् ती कारणहरुलाई खोत्लनु रहेको छ ।सामाजिक जन जीवन र शिक्षाको विस्तार बीचको अन्तर सम्बन्ध र यी दुई बीचको अन्तर विरोधलाई केलाउने प्रयास गरिएको छ । जस अर्न्तगत निम्न लिखित कुराहरु खोज्ने प्रयास गरेको छु ।

सिरहा जिल्ला, नरहा गाउपालिका वडा नं. १ का थारु जातिको सामाजिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक अवस्था पहिचान गर्नु हो । त्यस वडाको सामाजिक,साँस्कृतिक तथा आर्थिक अवस्थाका परिचय र शिक्षा आर्जनमा प्रभाव पार्ने पक्षहरु जस्तै सामाजिक पक्ष साँस्कृतिक पक्ष तथा आर्थिक पक्ष हुन् ।

यो अध्ययन थारु वर्गको सामाजिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक स्थिति र त्यसले पारेको असरहरुको अध्ययन हो ।यसका लागि अन्वेषणात्मक र विश्लेषणात्मक ढाँचा प्रयोग गरिएको छ । यस अध्ययनमा थारुहरुको समाज के कस्ता कारणले शिक्षामा पछि परेका हुन्, खासगरी आजको परिवर्तित संसारमा पनि थारु जातिका पुरुषहरु पछि पर्नुका कारणहरु विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

यस अध्ययनमा प्राथमिक र द्वितिय दुबै श्रोतको प्रयोग गरिएको छ । प्राथमिक श्रोत अर्न्तगत अध्ययन क्षेत्रमा गएर सुचना दातासंग प्रश्नावली, थारु टोलका प्रमुख व्यक्तिहरुसंगको अबलोकन अर्न्तवार्ता तालिकाको माध्यमबाट संकलन गरिएको छ भने दोस्रो तहको तथ्याङ्कको रुपमा केन्द्रित तथ्याङ्क विभाग , गाउ पालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख, पत्रपत्रिका, लेख, रचना, र विभिन्न प्रतिवेदनलाई लिईएको छ, यसको साथ साथै गुणात्मक सुचनालाई प्राथमिकता दिई संख्यात्मक विवरणलाई सहयोगी सुचनाको रुपमा संकलन गरिएको छ । यो अध्ययन सिरहा जिल्ला नरहा गाउपालिका वडा नं. १ का थारु जातिको सामाजिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक अवस्थामा आएको परिवर्तन र वर्तमान अवस्थाको सामाजिक साँस्कृतिक तथा आर्थिक अवस्थामा केन्द्रित रहको छ ।

विषय सूची

	पेज नं.
अध्याय –एक : परिचय	१-६
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ थारु जातिको उत्पत्ति	२
१.३ समस्याको कथन	४
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	५
१.५ अध्ययनको महत्व	५
१.६ अध्ययनको संगठनात्मक स्वरूप	५
अध्याय–दुई : पूर्व साहित्यको समिक्षा	७-१६
२.१ नेपालमा वैदेशिक रोजगारको इतिहास	७
२.२ वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी विद्यमान ऐन तथा नीति-नियम	११
२.३ वैदेशिक रोजगारको सैद्धान्तिक दृष्टिकोण	१२
२.३.१ विश्व व्यावस्था सिद्धान्त	११
२.३.२ बसाइसराइको सिद्धान्त	१२
२.४ थारु जातिको सामाजिक , सांस्कृतिक अवस्था	१३
२.४.१ थारु जातिको आर्थिक अवस्था	१४
२.४.२ थारु जातिको सामाजिक,सांस्कृतिक र आर्थिक पक्षमा आएको परिवर्तन	१५
अध्याय -तीन : अनुसन्धान पद्धति	१७-२०
३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनौट	१७
३.२ अनुसन्धानको ढाँचा	१७
३.३ तथ्याङ्कको प्रकृति तथा स्रोत	१७

३.४ समग्रता र नमुना छनौट	१८
३.५ तथ्याङ्क संकलन विधि	१८
३.५.१ अन्तवार्ता	१८
३.५.२ अवलोकन	१८
३.५.३ वैयक्तिक अध्ययन	१९
३.५.४ समुह छलफल	१९
३.५.६ तथ्याङ्क विश्लेषण तथा प्रस्तुतिकरण	१९
३.३ अध्ययनको सीमा	१९
अध्याय -चार : अध्ययन क्षेत्रको भौगोलिक तथा सामाजिक परिचय	२१-२९
४.१ भौगोलिक परिचय	२१
४.२ सामाजिक परिचय	२१
४.३ पारिवारिक विवरण	२२
४.४ उमेरगत र लिङ्गगत विवरण	२२
४.५ पारिवारिक संरचना	२३
४.६ घरको बनावट	२४
४.७ जमिनको अवस्था	२४
४.८ पेशा	२५
४.९ समुदायगत वैदेशिक रोजगारमा संलग्नता	२६
४.१० वैदेशिक रोजगारमा जानुपर्ने कारण	२७
४.११ आम्दानी	२७

अध्याय -पाँच : वैदेशिक रोजगारले समाजमा ल्याएको आर्थिक परिवर्तन	३०-३७
५.१ वैदेशिक रोजगार को प्रक्रिया	३०
५.२ वैदेशिक रोजगारमा संलग्नहुनु पूर्वको पेशा	३१
५.३ वैदेशिक रोजगारबाट फर्किए पछिको पेशा	३२
५.४ आर्जित रकमको उपयोग	३३
५.५ सीप	३४
५.६ भाषा	३५
५.७ वैदेशिक रोजगारले समाजमा पारेको सामाजिक प्रभाव	३५
५.८ वैदेशिक रोजगारीलाई समाजले हेर्ने दृष्टिकोण	३७
अध्याय - छ : अध्ययनको साराशं तथा निष्कर्ष	३८-४०
६.१ साराशं	३८
६.२ निष्कर्ष	३९
सन्दर्भ सामग्री	४१-४२
परिशिष्ट-१	४४-४६
अन्तरवार्ता सुची	४७-५०

तालिका सूची

पेज

तालिका नं.

विवरण

तालिका नं. १ सुन्दरपुर चुहडवा गा.वि.स को वडा अनुसारको जनसङ्ख्या विवरण

तालिका नं. २ थारु समुदायबाट वैदेशिक रोजगारमा संलग्न परिवारको उमेर/लिङ्गगत

जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ३ वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरूको पारिवारिक संरचनाको विवरण

तालिका नं. ४ वैदेशिक रोजगारमा संलग्न परिवारको घरको बनाट विवरण

तालिका नं. ५ वैदेशिक रोजगारमा संलग्न घरपरिवारको जमिनको विवरण

तालिका नं. ६ वैदेशिक रोजगारमा संलग्न परिवारको पेशागत पारिवारिक विवरण

तालिका नं. ७ वैदेशिक रोजगारमा जाने कारणहरूको विवरण

तालिका नं. ८ वैदेशिक रोजगारमा संलग्न हुनु भन्दा अगाडीको घरपरिवारको

आम्दानी विवरण

तालिका नं. ९ वैदेशिक रोजगारमा संलग्न भए पछि परिवारको आम्दानीमा भएको

परिवर्तन सम्बन्धि विवरण

तालिका नं. १० वैदेशिक रोजगारमा संलग्न हुनु भन्दा अगाडीको पेशागत विवरण

तालिका नं. ११ वैदेशिक रोजगारबाट फर्किए पछिको पेशागत विवरण

तालिका नं. १२ वैदेशिक रोजगार बाट आर्जित रकमको उपयोग सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १३ वैदेशिक रोजगारमा सिकेको सिप सम्बन्धीत विवरण

तालिका नं. १४ वैदेशिक रोजगारले समाजमा पारेको सामाजिक परिवर्तन सम्बन्धी विवरण